



*Mirvarid Dilbazi yalnız ədəbiyyatımız obrazı deyil, həm də milli mədəniyyətimizin və əxlaqımızın obrazıdır.*

Etnik-mədəni yaddaşımızda obrazı belə də qalıbdır.

Mirvarid Dilbazi nə yazıbsa, obrazına uyğun gəlirdi. Onun şeirləri zahirini və batinini bütövləşdirir.

Mirvarid Dilbazi nə yazırdısa, şeirlərin dəyər məzmununu, fəlsəfi ibrət mündəricəsini Azərbaycan kişisinin əxlaq məntiqilə ölcürdü. Kişi dəyərləri onun ədəb-ərkan sisteminin istinad nöqtəsi idi.

*Bilinmir yolların yaşı,  
Danışdır torpağı, daşı.  
Hər kişidən karvanbaşı,  
Hər otdan dərman olarmı?*

Onun şairlik taleyini iki səs stixiyası - bir tərəfdən, Əbdürrəhman ağa Dilbazovdan gələn soy-kökün, qanın səsi, bir də ədəbi taleləri XX əsrin faciəli kəsiminə düşmüş böyük kişilərin (H.Cavid, M.Müşfiq, S.Vurğun, R.Rza, M.Hüseyn...) poetik intonasiası, səsi formalaşdırmışdı.

“İstiqlal nəğməsi”ndə Cümhuriyyət poeziyasının intonasiası da ordan gəlirdi.

*Eşit, ey yurda fəda, Kürdə qəbirsiz yatanım!  
Ey ölümsüz şühəda! Dəryada məskən tutanım!  
Eşidin şad xəbərin fəryadı ərsə çatanım.  
Sancılıb bayrağımız köksünə azad vətənin!  
Haqqsevən xalqı kimi məhbus olan bayrağımız,  
Ona həsrət gözüümüz, millətimiz, torpağımız.  
Sizlərin gözləri ilə ona baxdıqca güllür,  
Ulduzundan bu qaranlıqlara nurlar tökülür...*

Sevgi onun yaradıcılığında artıq arxada qalmış, xatirələrdə yaşayan bir tale hadisəsi, ağrının adı idi. Əgər bütün şairələrdə sevgi adətən hələ də könlərdə yaşayan, ömrü boyu gənclik tərəvətini saxlayan duyğunun adıdırsa, Mirvarid Dilbazıda isə sevgi itirilmiş, uzaq bir obrazdır.

*Gəlin qoyub getdiyini  
Qarı görsən, neyləyərdin?*

Yaxud

*Ürək uçmaq istər, qanadlar hamı?  
Hamı cavanlığın o asmanı?  
Hünərin var indi qoşa hörüklü  
Qızı əvəz edən qocanı tanı!*

Bəlkə də şairin “uzaq” sözünü çox işlətməsi bu üzündür. “Uzaq” mifoloji düşüncədə qeyri-müəyyən, məchul, gedər-gəlməz, əlçatmaz məkanın adıdır.

*Uşaqlığım sizə bağlı,  
Saçlarım qaralı, ağı,  
Ayrılıqdan köksü dağı,  
Uzaqda qızımız varmı?*

Bəlkə milli emosiyaların tarixini, ovqatın səviyyəsini qadın poeziyası ilə ölçmək lazım-

# Mənəviyyət tərcümeyi-hal kimi

*Mirvarid Dilbazinin unudulmaz xatirəsinə*

dır. M.Dilbazinin poetik emosiyası, ovqatı bilavasitə sözün özündə təzahür edir. Sözün emosional semantikasını və assosiativ imkanını, intonasiasının tutumunu müəyyənləşdirirdi.

M.Dilbazi emosional obrazını bir söz təyin edir - qəm. Qəm sadəcə şair ovqatının şablon ifadəsi deyil, onun bioqrafiyasının vacib elementidir. Vətənin, millətin taleylə bağlı yaşantının kodudur.

*Mənim yoxdur oğullarım,  
Banklarda saxlanə pullarım.  
Yoxdur mənim əmim, dayım,  
Var taledən çox qəm payım.*

Dəd-qəm onun şerinə (N.Rəfibəylidə olduğu kimi) yalnız güclü impressionist rəngçilər qatırdı. Mirvarid Dilbazinin kədəri, qəmi epik sıxlıqlıdır, müdrikliyin ritorikasından gəlirdi. Onun ritorik suallarına, bədii detallarına diqqət yetirin, onda şair qəminin miqyasını duyacaqsınız. Məsələn, ermənilərin talan etdiyi, yağmaladığı yurdları yerlərimizə belə dil deyib ağlayır:

*Buzovlar mıxda qaldı,  
Sürü otluqda qaldı.  
Kündələr taxtın üstə,  
Saclar ocaqda qaldı.  
Ağla, kamanım, ağla!  
Ağım-amanım, ağla!*

Yaxud

*Qarabağdan köçən quşlar,  
Yuvaları dağılmışlar.  
Yurd yerində qalan daşlar,  
Üstümüzü ot basdı mı?*

Mirvarid Dilbazi poeziyasında ucuz sentimentallığa, melodramatik yaşantıya yer yox idi.

O, tərcümeyi-halına qəmli hadisələrin (“Tərcümeyi-haldan parça” şeri) sujeti kimi baxırdı.

*Ana babam Mustafa ağa,  
Getdi yolsuz bir uzağa.  
Sayalı xanım- nənəm də  
Getdi, bizi qoyub qəmdə.*

yaxud

*Bir ömür yaşadım ahlı, amanlı,  
Bir ömür yaşadım başı dumanlı.  
Bir ömür yaşadım xalqım sitəmdə,  
Analar gözyaşı, körpələr qəmdə.*

Özünün ədəbiyyatdakı yolunu, şairlik taleyini həmişə “kədərli” epitetlə mənalandırırdı.

*O sehri gündən bu günə qədər  
Kədərli şairlik yolunu tutdum.  
Mən xalq kədərilə elə zənginəm,  
Qəm xəzinəsidir açarsız sinəm.*

“Avey dağı ilə söhbət” qəmli xatırlanmasıdır, “Kor şair” poeması babası Əbdürrəhman ağa Dilbazovun qəmli ömür dastanını danışır. “Hani” deyib, olub-keçənləri arayırdı. Hətta bir şerində “hani” sualı anafora və epifora kimi təkrarlanır:

*Hanı o ürək ki, onu duyaydım,  
Hanı o nəğmə ki, ona uyaydım?  
Hanı o çəmən ki, çiçəklərindən  
Başıma solmayan bir tac qoyaydım?*

*Bizim dağ ətirli küləklər hamı?  
Kasası şəh dolu çiçəklər hamı?  
Məni uçuşlara qanadlandıran  
O şirin arzular, diləklər hamı?*

Onun ömür-gün fəlsəfi həyatındakı obrazına və sosial statusuna uyğun idi. Mirvarid Dilbazi didaktikasında axirətlə, dünyanın gərdisilə bağlı sadə, müdrik qənaətlər özünün ömür təcrübəsindən gəlirdi.

Onun fəlsəfi tərəkmə elat insanının yaşamı kimidir: sadə, bərsiz-bəzəksiz;

*Yer gözləyir kürəyini,  
Getmək üçün gəlmişik biz.*

Şeirlərində ara-sıra rast gəldiyimiz təşbehlər, metaforalar da bu yaşamdan qaynaqlanırdı. Təşbehlər ənənəvi olduğu qədər də ona doğma, yaxın idi.

*Ürəyimdə bir nigaranlıq,  
Sinəm - biçilmiş kövşən yeri.*

Ya da

*Bənzərəm cücrən payız otuna,  
Gözü yağış dolu yaz buluduna.*

Yaxud

*Elə bil ovulmuş səhra qumuyam,  
Piltəsi yanmış bir şamun mumuyam.  
Üstündən xış keçmiş tarla şumuyam.  
Mənim bu dəmimdən xəbər varmı?*

Onun sinəsi keçmişin havası ilə nəfəs alırdı. Onun yaddaşı ancaq uzaqda olan, ömrün qütündə getdikcə uzaqlaşan, ilğıma dönan məqamların və ünvanların sorağında idi. Axı ruhlara dönmüş insanlarla görüş ancaq yuxularda mümkündür.

*Anam yuxuma gəlmir,  
Görən nə günahım var?  
Bacım yuxuma gəlmir,  
Dilimdə min ahım var.  
Anam yuxuma gəlmir,  
Bilmir ona sözüüm var.  
Dərdim başımdan aşıb,  
Fikirlərim dolaşıb...  
Nənəm yuxuma gəlmir,  
Bəlkə halımı bilmir?  
Babam yuxuma gəlmir,  
Allah, sən saxla, Allah!  
Harda etmişəm günah-  
Ki, ruhlar məndən qaçıb?*

Sovet dövrünün şeirlərində “tərcümeyi-hal” və “tale sinonimləşmişdi”, bəzən də eyniləmişdi.

Mirvarid Dilbazi tərcümeyi-halını taleyi kimi anlayırdı. Qəmli ömür dastanını tərcümeyi-hal kimi danışdı. Pünhan ağlayırdı. Heç zarımadı. Heç giley-güzar etmədi. Kişi kimi.

Azərbaycanın taleyindən və Azərbaycan şairlərinin taleyindən çox danışdı ki, axırda özünün tərcümeyi-halı da, taleyi də gördü.

Rüstəm KAMAL

